मनःसंकल्पविकल्पात्मकंबुद्धिर्निश्चयात्मिकास्वभावःपूर्ववासना स्वयोनिर्भूतान्येवातस्तानिसर्वाण्यपिभूतोत्थान्येव अत्रहेतुमाह नेति गुणेभ्यःसत्वादिभ्यःपरंश्रोत्रादिकार्यस्वरूपमागताःप्राप्ताःसंतोगुणान् शब्दादीन्नातिवर्तंते अत्रायमाशयः यदिंद्रियंयस्यार्थस्यग्राहकंतत्ग्राह्यसजातीयगुणाश्रयइतिनियमश्चक्षूरूपादौदृष्टइतिमनोबुध्यहंकाराःपंचानामपिग्राहकाइतिपंचगुणाश्रयत्वात्पांचभौतिकाः ॥ १३ ॥ समनस्कानींद्रियाणिबुद्धिमात्रमेवेत्याह यथेति ॥ १४ ॥ यदिति ऊर्ध्वमित्यादिनाकृत्स्नंशरीरंयत्पश्यतिइदमहमितियद्दर्शनंएतस्मिन्कृत्येकरणीयेबुद्धिर्वर्तते देहेअहमित्यनुभवोविषयोबुद्धेःस्वरूपमित्यर्थः ॥ १५ ॥ गुणान्शब्दादीन् भावप्रधानोनिर्देशः बुद्धिरेवशब्दाद्यात्मतामतिशयेननीयते कर्मकर्तरिप्रयोगः बुध्यभावेविषयाइंद्रियाणिचनप्रथंतेऽतस्तदुभयंबुद्धिरेवेत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ चक्षुरिति

मनोबुद्धिःस्वभावश्चत्रयएतेस्वयोनिजाः॥ नगुणानतिवर्ततेगुणेभ्यःपरमागताः॥१३॥ यथाकूर्मइहांगानिप्रसार्यविनियच्छति॥ एवमेवेंद्रियग्रामंबुद्धिःसृष्ट्वानियच्छति ॥ १४॥ यदूर्ध्वंपादतलयोरवाङ्मूर्ध्नश्चपश्यति॥ एतस्मिन्नेवकृत्येतुवर्ततेबुद्धिरुत्तमा ॥ १५॥ गुणान्नेनीयतेबुद्धिर्बुद्धिरेवेंद्रियाण्यपि॥ मनःषष्ठानिसर्वाणिबुद्ध्यभावेकुतोगुणाः॥ १६॥ इंद्रियाणिनरेपंचषष्ठंतुमनउच्यते ॥ सप्तमींबुद्धिमेवाहुःक्षेत्रज्ञंपुनरष्टमं ॥ १७॥ चक्षुरालोचनायैवसंशयंकुरुते मनः॥ बुद्धिरध्यवसानायसाक्षीक्षेत्रज्ञउच्यते॥ १८॥ रजस्तमश्चसत्वंचत्रयएतेस्वयोनिजाः॥ समाःसर्वेषुभूतेषुतान्गुणानुपलक्षयेत् ॥ १९॥ तत्रयत्प्रीतिसंयुक्तंकिंचिदात्मनिलक्षयेत् ॥ प्रशांतमिवसंशुद्धंसत्वंतदुपधारयेत् ॥ २० ॥ यत्तुसंतापसंयुक्तंकायेमनसिवाभवेत् ॥ प्रवृत्तंरजइत्येवंतत्रचाप्युपलक्षयेत्॥ ॥ २१ ॥ यत्तुसंमोहसंयुक्तमव्यक्तविषयंभवेत्॥ अप्रतर्क्यमविज्ञेयंतमस्तदुपधार्यतां ॥ २२॥ प्रहर्षःप्रीतिरानंदःसाम्यंस्वस्थात्मचित्तता॥ अकस्माद्यदिवाकस्माद्वर्ततेसात्विकागुणाः॥२३॥अभिमानोमृषावादोलोभोमोहस्तथाक्षमा॥लिंगानिरजसस्तानिवर्ततेहेत्वहेतुतः॥२४॥तथामोहःप्रमादश्चनिद्रातंद्राप्रबोधिता॥ कथंचिदभिवर्ततेविज्ञेयास्तामसागुणाः॥ २५॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति०मोक्ष०शुकानुप्रश्नेअष्टचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः॥ २४८॥

इदंरूपमितिज्ञानेयथाचक्षुःकरणं एवमिदमित्थंनवेत्यांतरेज्ञानेइदमित्थमेवेतिज्ञानेचमनोबुद्धीकरणे तेषांज्ञानानांद्रष्टातुसाक्षीततःपृथगित्यर्थः ॥ १८ ॥ रजइति स्वयोनिजाःतत्तत्संस्कारसचिवाच्चित्तादाविर्भूताः अतएवचित्तंतज्जाश्चार्थेंद्रियादयःसर्वेत्रिगुणात्मकाएवेतिमतं सर्वेषुसुरनरादिषुतान्गुणान्कार्यद्वाराउपलक्षयेत् ॥ १९ ॥ कार्याण्येवाह तत्रेत्यादिना ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ हेतुतःकारणात् अहेतुतःअकस्मात् ॥ २४ ॥ २५ ॥ इतिशांति०मोक्ष०नै०भा०अष्टचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

Digitized by Google